

AZƏRBAYCANDA YERLİ ÖZÜNÜİDARƏLƏRİN MALİYYƏ BAZASINI TƏŞKİL EDƏN ƏSAS MƏNBƏLƏRİN MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ

A.A.Heybətov¹

¹Dissertant, İqtisadiyyat İnstitutu, AMEA

e-mail: lasifheybetov73@mail.ru

Daxil olmuşdur: 21 oktyabr 2019; qəbul edilmişdir: 20 noyabr 2019.

Xülasə

Tədqiqatın əsas məqsədi regionların ümumi sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsinin yüksəldilməsi və iqtisadiyyatın davamlı inkişafı kontekstində Azərbaycan Respublikasında yerli özünüidarə orqanlarının təşəkkülü və inkişafı sahəsində baş verən proseslərin araşdırılması, mövcud vəziyyətin təhlili, eləcə də bələdiyyə fəaliyyətinin maliyyə bazasının genişləndirilməsi və fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində təklif və tövsiyələr verməkdən ibarətdir. Bu məqsədlə məqalədə regionların sosial-iqtisadi inkişafı ilə əlaqədar həyata keçirilən dövlət siyasətinin tədbirləri, ərazi inkişafının kompleks planlaşdırılması məsələləri, yerli özünüidarələrin fəaliyyətinin səmərəli təşkili və onların maliyyə nəticələri tədqiq edilmişdir. Tədqiqat işi elmi abstraksiya, sistemli təhlil, iqtisadi qruplaşdırma, riyazi-statistik təhlil kimi tədqiqat üsulları əsasında yerinə yetirilmişdir. Tədqiqatın nəticəsi olaraq, respublikamızda yerli özünüidarələrin maliyyə-iqtisadi əsaslarını formalaşdıran mənbələrin son illərdəki dinamikası, onların maliyyə potensialının artırılması istiqamətləri araşdırılmış, tətbiq edilən yerli vergi və ödəniş növləri üzrə təhlillər aparılmışdır. Bununla yanaşı, yerli özünüidarəetmə orqanlarının maliyyə bazasının genişləndirilməsi məsələləri nəzərdən keçirilmiş, onlara təhkim edilmiş və məxsusi gəlir mənbələrinin artırılması imkanları, eləcə də bələdiyyələrin maliyyə təminatının təkmilləşdirilməsi məsələləri araşdırılmışdır. Tədqiqatın məhdudiyyətləri: yerli vergi və ödənişlərin yığılması səviyyəsinin aşağı olması, həmçinin bu sahədə dəqiq statistik məlumatlar bazasının zəif olması və bələdiyyələrin fəaliyyətində dəqiq hesabatlılığın olmaması. Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti: regionların sosial-iqtisadi inkişaf məsələləri və yerli özünüidarəetmə orqanlarının fəaliyyətinin səmərəli təşkili sahəsində tədqiqatlar aparan və bu sahədə çalışan mütəxəssislərin elmi və əməli biliklərinin zənginləşdirilməsində müsbət rol oynaya bilər. Tədqiqatın elmi yeniliyi və orijinallığı: məqalədə ilk dəfə olaraq, yerli özünüidarəetmə orqanlarının fəaliyyətinin maliyyə nəticələrinin son illər üzrə dinamikası müxtəlif aspektlərdən təhlil edilmiş, yerli özünüidarələrin maliyyə bazasını formalaşdıran gəlir mənbələri növlər üzrə ayrılıqda araşdırılmışdır. Bundan başqa, tədqiqatda Azərbaycan Respublikasında yerli özünüidarəetmə orqanlarının maliyyə-iqtisadi fəaliyyətini və regionların sosial-iqtisadi

inkışafını xarakterizə edən göstəricilər sisteminin təkmilləşdirilməsi üzrə elmi əsaslandırılmış tövsiyələr verilmişdir.

Açar sözlər: maliyyə mənbələri, maliyyə bazası, Vergi Məcəlləsi, yerli vergilər, maliyyə təminatı, bələdiyyə mülkiyyəti.

Jel: R58.

COMPARATIVE ANALYSIS OF BASIC SOURCES IN ORGANIZING FINANCIAL BASE OF LOCAL SELF-GOVERNMENT IN AZERBAIJAN

A.A.Heybetov¹

¹PhD student, Institute of Economics, ANAS

e-mail: asifheybetov73@mail.ru

Received: 21 October 2019; Accepted: 20 November 2019.

Summary

The main aim of the research is to increase the level of overall socio-economic development of the regions and the process of organizing and developing local self-government in the Republic of Azerbaijan in the context of sustainable economic development. The analysis of the situation, the analysis of the current situation, as well as the provision of recommendations for the expansion and improvement of the financial base of municipal activities. To this end, the article explores the state policy measures undertaken in relation to the socio-economic development of the regions, the issues of integrated planning of territorial development, the efficient organization of local self-government activities and their financial results.

The research work was carried out on the basis of research methods such as scientific abstraction, systematic analysis, economic grouping, mathematical and statistical analysis. As a result of the research, recent dynamics of sources forming financial and economic bases of local self-government in the context of socio-economic development trends in the country, trends in increasing their financial potential, analysis of applied local taxes and types of payments was carried out. In addition, the issues of expanding the financial base of local self-government bodies have been considered, with the possibility of enhancing their own sources of income, as well as the financing of municipalities. The issues of improving the provision of services were investigated. Limitations of the study: poor collection of local taxes and fees, as well as weak statistical data base in this area and lack of accurate reporting of municipalities.

Practical significance of the research: Research on the issues of socio-economic development of the regions and the effective organization of the activities of local self-government bodies can play a positive role in the enrichment of practical knowledge. Scientific novelty and originality of the research: For the first time in the article, the dynamics of financial results of local self-government bodies in recent years have been analyzed in various aspects, and sources of income shaping the financial basis of local self-government have been studied separately. In addition, the research has improved the system of indicators that characterize the financial and economic activity of local self-government bodies and socio-economic development of the regions in the Republic of Azerbaijan. There are scientifically sound recommendations for work.

Keywords: financial sources, financial base, Tax Code, local taxes, financial security, municipal property.

**СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ ИСТОЧНИКОВ,
СОСТАВЛЯЮЩИХ ФИНАНСОВУЮ БАЗУ МЕСТНОГО
САМОУПРАВЛЕНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ**

А. А. Гейбатов¹

¹диссертант, Институт экономики, НАНА

e-mail: ¹asifheybetov73@mail.ru

Резюме

Основная цель исследования заключается в подготовке предложений и рекомендаций в направлении расширения финансовой базы муниципалитетов, а также совершенствования их деятельности в Азербайджанской Республике, анализе существующего положения местного самоуправления, исследовании процессов, происходящих в связи с становлением и развитием органов местного самоуправления в контексте повышения общего уровня социально-экономического благосостояния регионов страны. В связи с этой целью в статье исследованы вопросы комплексного территориального планирования, динамика хозяйственной деятельности органов местного самоуправления в республике и их результаты.

Исследовательская работа выполнена на основе таких методов исследования, как научная абстракция, системный анализ, экономическая группировка, математический и статистический анализ.

В результате исследования изучены источники формирования финансово-экономических основ местного самоуправления, проведен анализ по отдельным ви-

дам местных налогов и сборов. Одновременно, рассмотрены вопросы расширения финансовой базы органов местного самоуправления, исследованы возможности увеличения их собственных и наделенных источников доходов, а также совершенствования финансового обеспечения деятельности муниципалитетов. Ограничения исследования: слабая информационно-статистическая база в этой области и нехватка точных данных по некоторым показателям, характеризующим региональное развитие и недостаточная отчетность вместе с отсутствием прозрачности в деятельности органов местного самоуправления.

Практическая значимость исследования: может сыграть положительную роль в обогащении научных и практических знаний специалистов, занятых в этой сфере и проводящих исследования в области эффективной организации деятельности органов местного самоуправления и вопросов регионального развития.

Научная новизна и оригинальность исследования: в статье впервые широко проанализированы источники доходов, формирующих финансовую базу местного самоуправления, проведен всесторонний анализ динамики налоговых и неналоговых доходов местных бюджетов в республике. Кроме этого, в исследовании даны научно обоснованные рекомендации по усовершенствованию системы показателей, характеризующих финансово-экономическую деятельность органов местного самоуправления и социально-экономическое развитие регионов в Азербайджанской Республике.

Ключевые слова: финансовые источники, финансовая база, Налоговый Кодекс, местные налоги, финансовое обеспечение, муниципальная собственность.

Müasir dövrdə Azərbaycanada ərazilərin sosial-iqtisadi inkişafının idarə edilməsinin tənzimlənməsi bələdiyyələrin səlahiyyətləri baxımından qeyri-mərkəzləşdirilmiş modelə əsaslanır. Belə ki, yerli özünüidarəetmə modelləri əsasən qeyri-mərkəzləşdirilmiş, unitar və qarışıq modellərə bölünürlər [1]. Qeyri-mərkəzləşdirilmiş modeldə yerli özünüidarələr ölkənin inzibati ərazi bölgüsünün aşağı səviyyələri üzrə yaradılırlar. Unitar modeldə isə yerli özünüidarələr inzibati ərazi bölgüsünün yuxarı səviyyələri (məsələn bütöv şəhərlər) üzrə yaradılır. Birinci modelin əsas üstünlüyü tənzimləmə prosesində inkişafı ilə bağlı yerli xüsusiyyətləri tam nəzərə almağa imkan verməsidir. Bununla yanaşı, bu model uzunmüddətli inkişaf strategiyalarının hazırlanması imkanlarını məhdudlaşdırır. Belə məhdudiyyət həm iqtisadi resursların azlığı, həm də mərkəzi hökumətin açıq sistem kimi fəaliyyət göstərən ərazinin iqtisadiyyatına daha çox təsir imkanlarına malik olması ilə bağlıdır. Unitar modelin əsas çatışmazlığı isə, bu modelə əsaslanan sistemdə vətəndaşların problemləri ilə yanaşı, ayrı-ayrı aşağı

səviyyəli inzibati ərazi vahidlərinin inkişafı ilə bağlı problemlərin də həllinin tələb olunmasıdır. Bu modellərin çatışmazlıqları qarışıq modeldə aradan qalxır. Azərbaycanda bələdiyyələrin yaradılmasının qeyri-mərkəzləşdirilmiş modelindən istifadə edilmişdir. Belə ki, bələdiyyələr əsasən aşağı səviyyəli inzibati ərazi vahidləri üzrə yaradılmışdır. Bununla yanaşı, son illərdə bələdiyyələrin iriləşdirilməsi üzrə bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir. Belə ki, 2005-ci ildə ölkədə 2728 bələdiyyə fəaliyyət göstərirdisə, 2017-ci ildə bu göstərici 1606 ədədə bərabər olmuşdur. Göründüyü kimi, keçən dövr ərzində bələdiyyələrin birləşməsi nəticəsində bələdiyyələrin sayı əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır. Bununla belə, 2017-ci ildə bir bələdiyyə ərazisinə orta hesabla 6,1 nəfər əhali düşmüşdür ki, bu da onların nisbətən kiçik olmalarını göstərir.

Belə hal, miqyasdan qənaət, ərazinin inkişaf planlarının hazırlanması, bununla əlaqədar yerli büdcənin tərtibi sahəsində zəruri kadr potensialının formalaşdırılması və s. məsələlərin həllində çətinliklərin yaranmasına səbəb olur. Qeyd edilən çətinliklərin aradan qaldırılması məqsədilə bələdiyyələr öz fəaliyyətini əlaqələndirmək məqsədilə regional assosiasiyalarda birləşə bilərlər. Belə assosiasiyalar bələdiyyələrin hüquq və mənafeələrini daha səmərəli həyata keçirməyə imkan yaradır. Bununla belə, bələdiyyələrin regional assosiasiyaları onların fəaliyyətində əhəmiyyətli rola malik deyildir.

Azərbaycanda yerli özünüidarəetmə orqanları yerli sosial-iqtisadi inkişaf və ekoloji inkişaf proqramları həyata keçirə bilərlər. Bu proqramlar təhsilin, səhiyyənin, mədəniyyətin, kommunal infrastrukturun, bələdiyyə yollarının inkişafı, əhalinin həssas qruplarına yardımların verilməsi, aqrar, sənaye, rabitə, nəqliyyat və digər sahələrin inkişaf etdirilməsi, bələdiyyə ərazisində ekoloji tədbirlərin həyata keçirilməsi və digər məsələləri əhatə edə bilər [2]. Qeyd edilən məsələlərin, habelə qanunvericilik və icra hakimiyyətləri tərəfindən bələdiyyəyə verilmiş əlavə səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi üçün bələdiyyənin maliyyə resurslarının formalaşması tələb olunur. Belə resurslar yerli vergilərdən, bələdiyyə əmlakının özəlləşdirilməsindən və icarəyə verilməsindən, yerli lotereyalardan, bələdiyyəyə malik obyektlərdə yerləşdirilən reklamdan daxil olan ödənişlər, dotasiya, subvensiya və transfert ödənişlərindən və digər mənbələrdən formalaşır.

Yerli özünüidarələrin maliyyə resursları yerli büdcə vəsaitləri, bələdiyyə qeyri-büdcə fondlarının vəsaitləri və onların mülkiyyətində olan müəssisə və təşkilatların maliyyə resursları hesabına formalaşır. Bunlardan ən önəmlisi yeli büdcə vəsaitləridir. Yerli büdcə yerli özünüidarə qurumunun maliyyə sisteminin əsası olub, qarşısında qoyulmuş məqsədlərin reallaşdırılması üçün həyata keçirilən fəaliyyətlərlə bağlı xərclərin əks olunduğu sənəddir. Belə büdcə yerli özünüidarəetmə orqanları tərəfindən sosial-iqtisadi inkişaf proqnozlarına əsasən müstəqil olaraq tərtib edilir və icra olunur.

Yerli büdcələr bələdiyyənin fəaliyyətinin maliyyə təminatını təşkil edən pul fondlarının formalaşdırılması, bu pul vəsaitlərinin sosial-iqtisadi və ekoloji inkişaf məqsədləri üzrə bölüşdürülməsinin təmin edilməsi, onların tabeliyində olan müəssisələrin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinə nəzarət olunması, dövlət orqanları tərəfindən həvalə olunmuş iqtisadi və sosial məsələlərin həllinin təmin edilməsi funksiyalarını icra edir. Bütövlükdə, hazırda bələdiyyələrin gəlirləri aşağıdakı mənbələrdən formalaşır:

- Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinin 206.1-1-ci və 206.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda fiziki şəxslərin torpaq vergisi;
- fiziki şəxslərdən əmlak vergisi;
- yerli əhəmiyyətli tikinti materialları üzrə mədən vergisi;
- bələdiyyə mülkiyyətində olan müəssisə və təşkilatlardan mənfəət vergisi;
- bələdiyyə mülkiyyətində olan torpaqlarda, binalarda və digər obyektlərdə yerləşdirilən açıq məkanda reklama görə ödəniş;
- kurort rüsumu, mehmanxana rüsumu, avtomobillərin dayanacaqları üçün rüsum, bələdiyyə yollarında təşkil edilmiş parklanma yerlərindən daxil olan vəsait və qanunla müəyyən edilən digər yerli ödənişlər;
- dövlət büdcəsindən verilən dotasiya, subvensiya və ssudalar;
- bələdiyyə əmlakının özəlləşdirilməsindən və icarəyə verilməsindən gəlirlər, lotereyalardan daxil olan vəsait, habelə bələdiyyələrin fəaliyyətindən əldə edilən digər gəlirlər;
- fiziki və hüquqi şəxslərin, beynəlxalq təşkilatların və fondların maliyyə yardımları və qrantları;
- dövlət əhəmiyyətli tədbirlərin və dövlət orqanlarının qərarları nəticəsində yaranan xərclərin ödənilməsi üçün maliyyə vəsaiti;
- yerli (bələdiyyə) vergilər və ödənişlərə görə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada hesablanmış faiz və sanksiyalar [3].

Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinin 206-cı maddəsinə əsasən Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin verdiyi arayışa əsasən təyinatı üzrə istifadə edilən və ya irriqasiya, meliorasiya və digər aqrotexniki səbəblərdən təyinatı üzrə istifadə edilməsi mümkün olmayan kənd təsərrüfatı torpaqları üzrə torpaq vergisinin dərəcəsi 1 şərti bal üçün 0,06 manat, digər hallarda isə torpaq sahəsinin hər 100 kvadratmetrinə görə 2 manat müəyyən edilir. Birinci halda torpaq vergisi bələdiyyə büdcəsinə, ikinci halda isə dövlət büdcəsinə ödənilir. Bələdiyyə büdcəsinə ödənilən torpaq vergisinin məbləğini hesablamaq üçün şərti ballar “Kadastr qiymət rayonları və ora daxil olan inzibati rayonlar üzrə kənd təsərrüfatı torpaqlarının təyinatı, coğrafi yerləşməsi və keyfiyyəti nəzərə alınmaqla şərti balların müəyyənləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2000-ci il 29 dekabr tarixli 230 nömrəli qərarına müvafiq olaraq bonitet balları əsasında müəyyən edilir. Bu qərara əsasən

müəyyən edilmiş 22 kadastr qiymət rayonu üzrə torpaq sahələri 1-100 arasında bonitet ballarının 20 bal intervalla 5 keyfiyyət qrupuna bölünmüş və hər qrup üçün əkin, dinc və çoxillik əkmələrin altındakı torpaqların 1 hektarının şərti balları müəyyən edilmişdir. Müəyyən edilmiş şərti ballar kadastr rayonları və keyfiyyət qrupları üzrə 0-200 arasında dəyişir. Bu şərti balları nəzərə alsaq, onda əkin, dinc və çoxillik əkmələrin altındakı torpaqların 1 hektarına ödənilən illik torpaq vergisinin məbləği 0-la 12 manat arasında dəyişir. Biçənək, örüş və otların 1 hektarının şərti balı müvafiq kadastr rayonunun əkin, dinc və çoxillik əkmələrin birinci keyfiyyət qrupu üçün müəyyənləşdirilmiş şərti balların onda biri səviyyəsində müəyyən edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, ölkədə ən yüksək şərti bal 200-ə bərabər olduğundan, onda biçənək, örüş və otların 1 hektarına tətbiq edilən torpaq vergisinin illik məbləğinin 1,2 manatdan çox olmadığı qənaətinə gəlirik.

Bələdiyyə büdcəsinə ödənilən fiziki şəxslərin əmlak vergisi onların mülkiyyətində olan binalara, habelə su və hava nəqliyyatı vasitələrinə tətbiq edilən vergilər əsasında formalaşır. Vergi Məcəlləsinin 198.1-ci maddəsinə əsasən, fiziki şəxslərin mülkiyyətində olan binaların sahəsinin (yaşayış sahələrinə münasibətdə - onların 30 kvadratmetrdən artıq olan hissəsinin) hər kvadratmetrinə Bakı şəhərində 0,4 manat, Gəncə, Sumqayıt şəhərləri və Abşeron rayonunda 0,3 manat, digər şəhərlər (rayon tabeliyində olan şəhərlər istisna olmaqla) və rayon mərkəzlərində 0,2 manat, rayon tabeliyində olan şəhərlərdə, qəsəbələrdə və kəndlərdə (Bakı və Sumqayıt şəhərlərinin, habelə Abşeron rayonunun qəsəbə və kəndləri istisna olmaqla) 0,1 manat, su və hava nəqliyyatı vasitələrinin mühərrikinin 1 kub santimetri üçün 0,02 manat, mühərriki olmayanlar üçün isə onların bazar qiymətinin 1 faizi məbləğində vergi tətbiq edilir. Yerli əhəmiyyətli tikinti materialları üzrə mədən vergisi bələdiyyələrin büdcələrinə daxil olur. Yerli əhəmiyyətli tikinti materiallarına kərpic-kirəmid gilləri, tikinti qumları, çınqıl xammalı aid edilir və bunların hər kubmetrinə 1 manat məbləğində mədən vergisi tətbiq edilir [4].

Bələdiyyə müəssisələri bələdiyyə mülkiyyətində olan əmlakın onun istifadəsinə verilməsi əsasında yaradılan kommersiya təşkilatıdır. Belə müəssisələrdən əldə edilən gəlir yerli büdcələrin gəlirlərində əhəmiyyətli paya malik olmur, çünki bir çox hallarda bələdiyyə müəssisələrinin fəaliyyətinin əsas məqsədi mənfəət əldə etmək deyil, bələdiyyə ərazisində əhalinin ehtiyaclarının ödənilməsini təmin etmək olur.

Bələdiyyələrin mülkiyyətindən gələn gəlir əmlakın, xüsusilə torpaq sahələrinin icarəsi və ya satışından daxil olan vəsaitlər hesabına formalaşır. Belə ki, “Bələdiyyə mülkiyyətinə əmlakın verilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu əsasında dövlət tərəfindən verilən əmlak hesabına bələdiyyələrin əmlakı formalaşmışdır. Habelə, “Torpaq islahatı haqqında” qanuna əsasən bələdiyyə mülkiyyətinə ümumi istifadədə olan torpaqlar, fiziki və hüquqi şəxslərin istifadəsində olan torpaqlar, ehtiyat fondu

torpaqları verilmişdir. Ümumi istifadədə olan torpaqlardan bələdiyyələrin gəlirləri formalaşmasa da, digər iki mənbə hesabına gəlirlər əldə edilməsi imkanları böyükdür. Bunlardan birincisi, fiziki və hüquqi şəxslərin icarəsinə verilən torpaqlardan əldə edilən gəlirlərdir. İkincisi isə bələdiyyə ehtiyat fondu torpaqlarının satılması və ya icarəyə verilməsilə əlaqədardır. Belə ki, bələdiyyələr yaşayış məntəqələrinin perspektiv inkişafı üçün ayrılan torpaqları vətəndaşlara yaşayış evlərinin tikilməsi üçün sata bilərlər. Habelə, bələdiyyə ərazisində yararsız torpaqların satılması hesabına da bələdiyyənin gəlirləri formalaşa bilər. Bununla yanaşı, mövcud qanunvericiliyə əsasən, bələdiyyələr kənd təsərrüfatına yararlı torpaqları yalnız icarəyə verə bilərlər [5]. Son illərdə dünyada yerli büdcələrin xərclərinin maliyyələşdirilməsində borc vəsaitlərinin payı artmışdır. Bununla yanaşı, bələdiyyələrin borc vəsaitlərini cəlb etmək imkanları bir çox hallarda məhdud olur. Birincisi, bu, bələdiyyələrin ödəmə qabiliyyətindən asılıdır. İkincisi, bir çox hallarda qanunvericiliklə yerli özünüidarəetmə subyektlərinə müəyyən məqsədlər üçün borc vəsaitləri cəlb etməyə icazə verilir.

Fiziki və hüquqi şəxslərin, beynəlxalq təşkilatların və fondların maliyyə yardımları və qrantları yerli özünüidarəetmə orqanlarının maliyyə bazasını formalaşdıran mənbələrdən biridir. Mövcud qanunvericilik fiziki və hüquqi şəxslərə yerli özünüidarəetmə maliyyə yardımını etməkdə bələdiyyələrin beynəlxalq təşkilatlardan və fondlardan qrantlar almağı ilə bağlı məhdudiyyətlər nəzərdə tutmur. Qrant – humanitar, sosial və ekoloji layihələri, müharibə və təbii fəlakət nəticəsində ziyan çəkmiş ərazilərdə dağılmış istehsal, sosial təyinatlı obyektlərin və infrastrukturun bərpası üzrə işləri, təhsil, səhiyyə, mədəniyyət, hüquqi məsləhət, informasiya, nəşriyyat və idman sahələrində proqramları, elmi-tədqiqat və layihələşdirmə proqramlarını, dövlət və cəmiyyət üçün əhəmiyyət kəsb edən digər proqramları hazırlamaq və həyata keçirmək üçün verilən yardımdır [6].

Könüllü birdəfəlik ödənişlər yerli özünüidarəetmə qurumlarının maliyyə vəsaitlərinin formalaşmasının mənbələrindən biridir. Könüllü birdəfəlik ödənişlər bələdiyyənin qərarı ilə tətbiq edilir. Lakin vətəndaşlar özləri də rəy sorğusu vasitəsilə və ya vətəndaşların yığıncaqlarında belə bir təşəbbüslə çıxış edə bilərlər. Qeyd edək ki, könüllü birdəfəlik ödənişlər barədə qərarlar nəticəsində əldə olunan vəsait yalnız məqsədli təyinatı üzrə istifadə oluna bilər.

Yerli büdcələrin gəlirlərinin xərclərinə uyğunluğunun təmin edilməsi məqsədilə onlara dövlət büdcəsindən dotasiyalar verilir. Lakin yerli özünüidarəetmə qurumlarının fəaliyyətinə dair iqtisadi göstəricilərin məhdud olması və onların əksəriyyətinin ölçüsünün kiçik olması dotasiyaların verilməsinin səmərəliliyini azaldır. “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda yerli özünüidarəetmə orqanlarına dövlət büdcəsindən veriləcək dotasiyalar müdafiə olunan xərc maddələrinə

A.A.Heybətov: Azərbaycanda yerli özünüidarələrin maliyyə bazasını təşkil edən əsas mənbələrin müqayisəli təhlili

aid edilməyib. Bu səbəbdən də dövlət büdcəsinin gəlirləri azaldıqda ayrılan dotasiyaların da azalması baş verir.

Bütövlükdə, yerli büdcə gəlirlərini iki yerə bölmək olar: yerli büdcələrin öz gəlirləri və yerli büdcələrə verilən tənzimləyici gəlirlər. Birincilərə yerli vergilər, mərkəzi vergilərdən uzun müddətə yerli büdcələrə verilmiş paylar, yerli rüsum və yığımlar, yerli özünüidarələrin təsərrüfat fəaliyyəti və mülkiyyətindən gələn gəlirləri aiddir. İkincilərə tənzimləyici vergiləri, dövlət yardımlarını və borclanmadan daxil olan vəsaiti aid etmək olar. Borclanmaların buraya əlavə edilməsi onların alınması üzərində dövlət orqanlarının müəyyən məhdudiyətlərinin olmasıdır.

Ölkəmizdə yerli özünüidarə qurumlarının büdcə gəlirlərinin ayrı-ayrı mənbələr üzrə formalaşmasının son illər üzrə dinamikasına nəzər salmaq (cədvəl 1.1):

Cədvəl 1.1. Azərbaycanda bələdiyyə büdcələrinin gəlirləri (min man.)

	2005	2007	2009	2011	2013	2014	2015	2016	2017
Büdcələrin gəlirləri	24327,3	50001,7	26697,9	34110,1	47209,7	49065,7	30803,9	31617,2	36079,4
<i>Vergi və rüsumlardan daxilolmalar</i>	6239,8	8943,5	9895,0	13074,3	12671,3	13383,2	12768,6	14453,7	16397,6
- fiziki şəxslərdən torpaq vergisi	4963,8	6981,2	6872,1	7450,2	6641,1	6878,2	5281,3	5982,5	6468,0
- fiziki şəxslərdən əmlak vergisi	566,5	967,3	1666,4	4339,2	4282,6	4536,1	5928,3	6693,7	7761,7
- yerli əhəmiyyətli tikinti materialları üzrə mədən vergisi	225,6	416,0	733,5	445,7	534,7	615,9	370,8	312,4	393,8
- bələdiyyə mülkiyyətində olan müəssisə və təşkilatlardan mənfəət vergisi	2,4	0,2	0	0	0,3	0,4	0,3	0,5	0,6
- küçə (divar) reklamının yerləşdirilməsi və yayımı üçün ödənişlər	34,5	68,9	126,2	220,1	243,4	254,5	286,4	216,4	200,2
- bələdiyyələr tərəfindən xüsusi ayrılmış torpaq sahəsində stasionar və ya səyyar ticarət, ictimai iaşə və digər xidmətlərə görə ödəniş	36,6	62,7	74,7	94,2	73,4	61,3	88,5	66,3	66,9
- sanatoriya-kurort rüsumu, mehmanxana rüsumu, turizm xidmətləri	94,0	197,6	158,8	169,7	374,1	508,7	639,5	1003,7	1331,2
- avtomobillərin dayanacaqları üçün rüsum və qanunla müəyyən edilən digər vergi və ödənişlər	309,3	227,9	155,8	161,8	157,9	149,5	173,5	178,2	175,2
- yerli lisenziya yığımları	5,0	15,2	0,8	0	1,3	0	0	0	0
- qanunla müəyyən edilən digər vergi və ödənişlər	2,0	6,5	106,7	193,4	362,5	378,7	0	0	0
<i>Vergi və rüsum olmayan gəlirlər</i>	15970,7	40614,8	16269,4	20138,9	33544,4	34793,1	16706,2	16068,0	18736,3
- bələdiyyə mülkiyyətinə daxil olan əmlakın istifadəsindən gələn gəlirlər	77,3	113,1	64,7	13,0	19,6	14,2	1,7	19,0	48,2
- bələdiyyə unitar təşkilatlarının ödədiyi vergi və digər mütləq ödənişlərdən sonra yerdə qalan gəlirlər	62,3	1,5	0	0	0	0	0	0	0
- bələdiyyə əmlakının özəlləşdirilməsindən və	13471,2	35809,6	10564,6	16243,8	27226,3	24957,5	10300,6	10414,7	13136,5

icarəyə verilməsindən daxil olan gəlirlər									
- fiziki və hüquqi şəxslərin maliyyə yardımları	367,0	450,4	2198,4	452,8	1024,6	4609,1	1224,7	640,4	365,3
- beynəlxalq təşkilatların və fondların maliyyə yardımları və qrantları	84,0	657,8	88,4	11,0	0	0	1,4	0	0
- dövlət büdcəsindən verilən dotasiya və subvensiyalar	1908,9	3582,4	3353,3	3418,3	5273,9	5212,3	5177,8	4993,9	5186,3
Digər gəlirlər	2116,8	443,4	533,5	896,9	994,0	889,3	1329,1	1095,5	945,3

Mənbə: AR DSK-nin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Cədvəl məlumatlarından göründüyü kimi, 2017-ci ildə bələdiyyələrin büdcələrinin gəlirləri 2005-ci ilə nisbətən 48,3 faiz, 2011-ci ilə nisbətən isə 5,8 faiz artmışdır. Bununla belə, bu artım əsasən nominal xarakter daşımış, qeyd edilən dövrlərdə bələdiyyələrin büdcələrinin gəlirləri real mənada azalmışdır. Belə ki, 2017-ci ildə istehlak məhsullarının və əhaliyə göstərilən ödənişli xidmətlərin qiymətləri 2005-ci ilə nisbətən təqribən 2,5 dəfə, 2011-ci ilə nisbətən isə 1,4 dəfə artmışdır. Xüsusilə 2017-ci ildə bələdiyyələrin büdcə gəlirləri 2014-cü ilə nisbətən 1,4 dəfə azaldığı halda, qiymətlərin səviyyəsi 1,3 dəfə artmışdır.

Bələdiyyələrin büdcə gəlirlərində vergi və rüsumlardan daxilolmaların payı 2005-ci ildə 25,6 faizdən 2017-ci ildə 45,4 faizə qədər artmışdır. Bu artım, əsasən, fiziki şəxslərdən əmlak vergisi hesabına baş vermişdir. Belə ki, bu mənbə hesabına vergi gəlirləri qeyd edilən dövrdə təqribən 13,7 dəfə artmışdır. Nəticədə bələdiyyə büdcələrinin gəlirlərində fiziki şəxslərdən əmlak vergisinin payı qeyd edilən dövrdə 2,3 faizdən 21,5 faizə qədər yüksəlmişdir. Bu vergi növü üzrə gəlirlər əsasən şəhər bələdiyyələrində yüksək, kənd bələdiyyələrində isə aşağıdır. Belə ki, 2017-ci ildə fiziki şəxslərdən əmlak vergisi hesabına bələdiyyə gəlirlərinin 62,6 faizi Bakı şəhərinin payına düşmüşdür. Qeyd edilən ildə Bakı şəhərində bələdiyyə gəlirlərinin 50 faizi fiziki şəxslərdən əmlak vergisinin payına düşdüyü halda, Abşeron iqtisadi rayonunda bu göstərici 10,4 faizə, Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda 16,5 faizə, Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda 8,5 faizə, Aran iqtisadi rayonunda 8,0 faizə bərabər olmuşdur.

Göründüyü kimi, nisbətən iri şəhərlər olan iqtisadi rayonlarda bu vergilərin payı yüksək, nisbətən iri şəhərlər olmayan iqtisadi rayonlarda isə kiçik olmuşdur. Məsələn, Abşeron iqtisadi rayonunda Sumqayıt şəhərinin olması, Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda Gəncə şəhərinin olması belə, vergidən daxilolmaları artırmışdır. İnzibati rayonlarda bələdiyyələrin büdcələrində fiziki şəxslərdən əmlak vergisindən daxilolmaların payı kiçik olmuşdur. Məsələn, 2017-ci ildə bu göstərici Ağcəbədi rayonunda 3,2 faizə, Ağdaş rayonunda 8,1 faizə, Goranboy rayonunda 9,2 faizə, Saatlı rayonunda 0,8 faizə, Daşkəsən rayonunda 0,2 faizə, Sabirabad rayonunda 2,6 faizə bərabər olmuşdur. Mütləq ifadədə fiziki şəxslərdən əmlak vergisindən daxilolmaların məbləği Saatlı rayonunda 1000 manat, Sabirabad rayonunda 9100 manat, Daşkəsən rayonunda 300 manat təşkil etmişdir. Nəticədə bir bələdiyyəyə düşən fiziki şəxslərdən

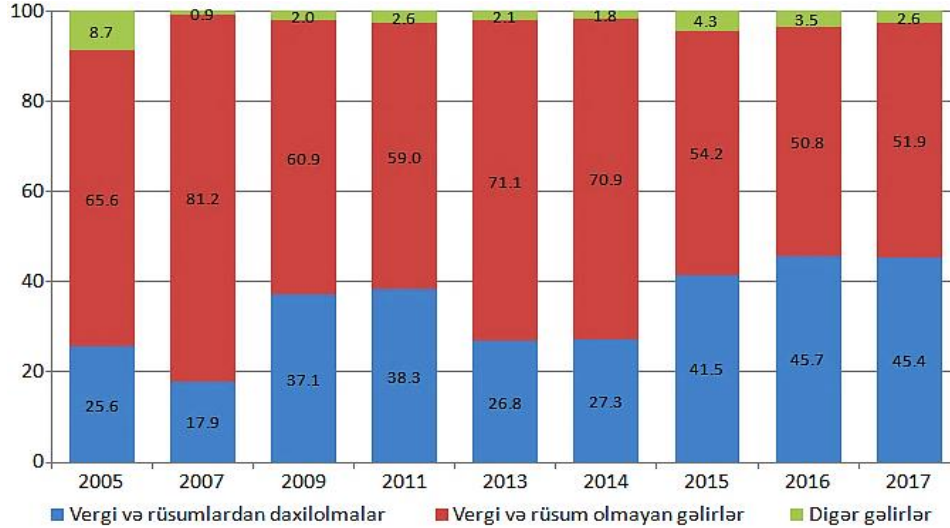
əmlak vergisindən daxilolmaların məbləği Saatlı rayonunda 27,8 manata, Sabirabad rayonunda 364 manat, Daşkəsən rayonunda 15,8 manata bərabər olmuşdur. Belə hal həm mövcud əmlakın dəyərinin aşağı olması ilə, həm də vergilərin tam şəkildə yığılmaması ilə əlaqədar olmuşdur. Habelə Vergi Məcəlləsinə əsasən rayon tabeliyində olan şəhərlər, qəsəbələr və kəndlərə nisbətən Bakı şəhərində əmlak vergisi 4 dəfə, Gəncə və Sumqayıt şəhərləri və Abşeron rayonunda isə 3 dəfə yüksəkdir.

Bələdiyyələrin büdcə gəlirlərində vergi və rüsumlardan daxilolmalarda əsas paya malik olan maddələrdən biri fiziki şəxslərdən torpaq vergisindən daxilolmalardır. 2005-2017-ci illər ərzində bu vergidən daxilolmalar ciddi şəkildə artmamışdır. Belə hal da torpaq sahələrinin dəyişməməsi ilə bağlıdır. Bununla yanaşı, bu maddənin bələdiyyə gəlirlərində payı 2005-ci ildə 20,4 faizdən 2017-ci ildə 17,9 faizə qədər azalmışdır. Fiziki şəxslərdən torpaq vergisi üzrə gəlirlər əsasən şəhər bələdiyyələrində aşağı, kənd bələdiyyələrində isə yüksəkdir. Məsələn, bu vergi növü üzrə bələdiyyələrin büdcə gəlirlərində Bakı şəhərinin payı 22,1 faiz təşkil etmişdir. Belə hal kənd yerlərində fiziki şəxslərin mülkiyyətində olan torpaq sahələrinin şəhər yerlərinə nisbətən çox olması ilə bağlıdır. Bununla yanaşı, Vergi Məcəlləsinin 206.3-cü maddəsinə əsasən yaşayış fondlarının, həyətəyən sahələrin torpaqları və vətəndaşların bağ sahələrinin tutduğu torpaqlara görə tətbiq edilən vergi Bakı şəhəri, habelə onun qəsəbə və kəndləri üzrə 1 hektara qədər torpaq sahələrinin hər hektarına 0,6 manat, 1 hektardan çox olan torpaq sahələrinin hər hektarına görə 1,2 manat müəyyən edildiyi halda, rayon tabeliyində olan şəhərlər, qəsəbələr və kəndlər üzrə müvafiq olaraq 0,1 manat və 0,2 manat müəyyən edilmişdir. Göründüyü kimi, kənd yerlərində torpaq sahələrinin böyük olması bu vergi növü üzrə onların gəlirlərinin böyük olmasına səbəb olmuşdur. Bununla yanaşı, 2016-cı ildə Vergi Məcəlləsində edilmiş dəyişikliklərə əsasən bələdiyyələrin fiziki şəxslərdən torpaq vergisindən daxilolmaları qismən məhdudlaşır. Belə ki, qeyd edilən dəyişikliyə əsasən, istifadə edilməyən kənd təsərrüfatı torpaqları üzrə torpaq vergisindən daxilolmalar dövlət büdcəsinə keçirilir [7]. Qeyd edilənlərlə yanaşı, son illərdə bəzi iqtisadi rayonlarda torpaq vergisindən daxilolmaların həcmnin azalması baş vermişdir. Belə ki, Aran iqtisadi rayonunda bu göstərici 1,5 dəfə azalmışdır. Belə azalmanın əsas səbəblərindən biri vergilərin tam şəkildə toplanmaması ilə bağlıdır.

Bələdiyyələrin büdcə gəlirlərində yuxarıda geyd edilən maddələrdən başqa, digər vergi və rüsumlardan daxilolmaların payı kiçik olmuşdur. Belə ki, bu maddələrin bələdiyyə gəlirlərində cəmi payı 2005-ci ildə 2,9 faizdən 2017-ci ildə 6,0 faizə qədər artmışdır. Yerli əhəmiyyətli tikinti materialları üzrə mədən vergisinin, küçə (divar) reklamının yerləşdirilməsi və yayımı üçün ödənişlərin, bələdiyyələr tərəfindən xüsusi ayrılmış torpaq sahəsində stasionar və ya səyyar ticarət, ictimai iaşə və digər xidmətlərə görə ödənişlərin, sanatoriya-kurort rüsumu, mehmanxana rüsumu, turizm

xidmətlərinin, avtomobillərin dayanacaqaları üçün rüsum və qanunla müəyyən edilən digər vergi və ödənişlərin, yerli lisenziya yığımlarının məbləğləri ərazinin təbii şəraitindən, yerli tikinti xammalının mövcudluğundan və bələdiyyə ərazisində iqtisadi fəallıqdan asılıdır. Belə şəraitdə bu maddələr qeyd edilən şərtlərə cavab verməyən bələdiyyələr üçün gəlir mənbəyi rolunu oynamır.

Məsələn, 2017-ci ildə bələdiyyələrin küçə (divar) reklamının yerləşdirilməsi və yayımı üçün ödənişlərdən daxilolmaların 60,5 faizi, avtomobillərin dayanacaqaları üçün rüsum və qanunla müəyyən edilən digər vergi və ödənişlərindən daxilolmalarının 67,5 faizi Bakı şəhərinin payına düşmüşdür. Digər regionlarda qeyd edilən mənbələrdən daxilolmaların azlığı obyektiv amillərlə yanaşı, yerli özünüidarə qurumlarının vergilərin toplanması sahəsində fəaliyyətlərinin gücləndirilməsindən də asılıdır. Məsələn, 2017-ci ildə Gəncə-Qazax iqtisadi rayonunda sanatoriya-kurort rüsumu, mehmanxana rüsumu, turizm xidmətlərindən daxilolmaların məbləği 141,3 min manata bərabər olmuşdur ki, bu da ölkə üzrə cəmi daxilolmaların 10,6 faizini təşkil etmişdir. Bununla yanaşı, bu istiqamətdə nisbətən böyük vergi potensialı olan Lənkəran iqtisadi rayonunda 2017-ci ildə qeyd edilən maddə üzrə daxilolmalar 2,3 min manata, Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunda 2,1 min manata, Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda 12,9 min manata bərabər olmuşdur. Belə hal avtomobillərin dayanacaqaları üçün ödənişlərdən daxilolmalara da aiddir. 2017-ci ildə bu maddə üzrə ölkədə bələdiyyə büdcələrinə daxilolmaların 63,0 faizi Bakı şəhərinin payına düşmüşdür. Ölkə üzrə yerli özünüidarə qurumlarının büdcələrinin gəlirlərində ayrı-ayrı gəlir qruplarının payı maraq doğurur (şəkil 1.1).

Şəkil 1.1. Ayrı-ayrı gəlir qruplarının bələdiyyə büdcəsinin gəlirlərində payı (yekuna görə faizlə)

Mənbə: Şəkil DSK-nin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Belə ki, şəkil 1.1-dən görüldüyü kimi, bələdiyyələrin gəlirlərində vergi və rüsumlardan daxilolmaların payının artması şəraitində vergi və rüsum olmayan gəlirlərinin payı azalmışdır. Bu azalma əsasən bələdiyyə əmlakının özəlləşdirilməsindən və icarəyə verilməsindən daxil olan gəlirlərin azalması hesabına baş vermişdir. Belə ki, belə gəlirlərin bələdiyyələrin büdcəsində payı 2005-ci ildəki 55,4 faizdən 2017-ci ildə 36,4 faizə qədər azalmışdır. Bu azalma bələdiyyə əmlakının, xüsusilə özəlləşdirilə bilən torpaq sahələrinin azalması və bələdiyyə torpaqlarının icarəyə verilməsi mexanizminin mürəkkəbləşməsi ilə bağlıdır.

Ölkədə bələdiyyələrin əmlakı “Bələdiyyə mülkiyyətinə əmlakın verilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu əsasında dövlət tərəfindən verilən əmlak hesabına formalaşmışdır. “Torpaq islahatı haqqında” Qanuna müvafiq olaraq müvafiq inzibati ərazi daxilində dövlət mülkiyyətində saxlanılan və xüsusi mülkiyyətə verilən torpaqlar çıxılmaqla qalan torpaqlar bələdiyyə mülkiyyətinə verilib. “Bələdiyyə torpaqlarının idarə edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.1-ci maddəsinə əsasən, 2008-ci ildən bələdiyyə torpaqları üzərində mülkiyyət və icarə hüquqları yalnız torpaq hərracları və ya müsabiqələri vasitəsilə əldə edilə bilər. Hazırda mövcud mexanizmə əsasən, hərraca və ya müsabiqəyə çıxarılan torpaq sahəsinə dair əvvəlcə bələdiyyədən çıxarış alınmalı, sonra isə həmin çıxarış əsasında Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsinin yerli bölməsi hərrac keçirməli, hərrac və müsabiqənin qalibinə şəhadətnamə verilməli və bunun əsasında bələdiyyə ilə qalib arasında müqavilə bağlanmalıdır. Bundan sonra yeni mülkiyyətçi və ya icarəçi torpaq sahəsi üzərində hüquqlarını dövlət qeydiyyatına aldırmalıdır. Bu prosedür isə torpaq üzərində hüquqların rəsmiləşdirilməsinə sərf edilən vaxt və xərcin çoxluğu ilə xarakterizə olunur. Yerli büdcənin gəlir mənbələrindən biri bələdiyyə mülkiyyətində olan müəssisə və təşkilatlardan mənfəət vergisindən daxilolmalardır. Bununla belə, ölkədə bələdiyyə müəssisələrinin yaradılması praktikasi geniş yayılmamışdır. Bunun nəticəsində yerli büdcəyə daxilolmaların məbləği 2017-ci ildə 600 manata bərabər olmuşdur. Bu da Samux rayonunda Sərkər bələdiyyəsi tərəfindən yaradılmış bələdiyyə müəssisəsinin fəaliyyəti ilə əlaqədar olmuşdur, yəni ölkədə 2017-ci ildə yalnız bir bələdiyyə müəssisəsindən mənfəət vergisi toplanmışdır. Bu baxımdan, bələdiyyə müəssisə və təşkilatlarının maliyyə resursları yerli özünüidarələrin maliyyə bazasının formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynamır.

Bələdiyyə büdcəsinin gəlirlərinin mühüm mənbələrindən biri dövlət büdcəsindən verilən dotasiya və subvensiyalardır. 2017-ci ildə dövlət büdcəsindən verilən dotasiya və subvensiyaların məbləği 2005-ci ilə nisbətən 2,7 dəfə artmışdır. Nəticədə bu mənbənin bələdiyyələrin büdcəsində payı 2005-ci ildə 7,8 faizdən 2017-ci ildə 14,4 faizə qədər yüksəlmişdir. Dövlət büdcəsindən verilən dotasiya və subvensiyalar bələdiyyələrin büdcəsinin gəlirlərinin əhəmiyyətli hissəsini təşkil etsə də, 2017-ci ildə bu

dotasiya və subvensiyalar dövlət büdcəsinin 0,03 faizini təşkil etmişdir. Göründüyü kimi, bələdiyyə büdcələrinin subsidiyalaşdırılması dövlət büdcəsinin xərclərinin çox kiçik hissəsini təşkil etmişdir.

Bütövlükdə, Azərbaycanda mövcud qanunvericiliyə əsasən, yerli özünüidarə orqanları üçün 11 gəlir mənbəyi müəyyən edilmişdir. Bununla yanaşı, onların bəziləri onlar üçün dayanıqlı gəlir bazası formalaşdırmır. Yerli büdcələrin maliyyə mənbələrinin bəzilərindən daxilolmalar təbii amillərdən və iqtisadi fəallıq səviyyəsindən asılıdır. Belə ki, küçə (divar) reklamının yerləşdirilməsi və yayımı üçün ödənişlərin həmin ərazidə iqtisadi fəallıq səviyyəsindən, fiziki şəxslərdən əmlak vergisinin və yerli əhəmiyyətli tikinti materialları üzrə mədəni vergisindən daxilolmalar, sanatoriya-kurort rüsumu, mehmanxana rüsumu, turizm xidmətlərindən daxilolmaların məbləği isə həm təbii amillərdən, həm də iqtisadi fəallığın səviyyəsindən asılıdır. Qeyd edilənlərlə yanaşı, yerli özünüidarələr üçün müəyyən edilmiş əksər maliyyə mənbələri üzrə daxilolmaların azlığı, həmin mənbələrin yerli büdcələrin gəlirlərinin formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynamamaları bir sıra hallarda vergi bazasının məhdudluğundan irəli gəlir. Məsələn, fiziki şəxslərdən əmlak vergisinin və yerli əhəmiyyətli tikinti materialları üzrə mədəni vergisinin, küçə (divar) reklamının yerləşdirilməsi və yayımı üçün ödənişlərin hesablanması və yerli büdcələrə alınmasının təkmil mexanizmlərin olmaması onların bələdiyyə büdcələrinin dayanıqlı gəlir mənbələrinə çevrilməsini məhdudlaşdırır. Bunu daha aydın müşahidə etmək üçün aşağıdakı cədvələ nəzər salaq (cədvəl 1.2).

Cədvəl 1.2. Orta hesabla bir bələdiyyənin büdcə gəlirləri (min man.)

	2005	2007	2008	2011	2013	2014	2015	2016	2017
Ölkə üzrə cəmi	8.9	18.1	15.6	19.8	27.5	28.6	19.2	19.7	22.5
Bakı şəhəri üzrə	169.1	315.4	218.5	133.9	140.9	141.7	159.0	167.7	183.6
Abşeron iqtisadi rayonu	82.9	230.8	239.1	184.7	299.5	512.0	215.4	137.8	153.5
Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu	4.2	9.9	8.4	11.8	12.0	14.5	10.6	12.3	15.6
Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu	9.3	18.5	28.5	17.7	66.4	29.7	18.4	26.7	30.6
Lənkəran iqtisadi rayonu	2.2	4.7	3.4	10.6	11.0	12.0	6.7	7.9	10.1
Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu	9.3	16.1	11.7	28.1	28.7	32.5	19.9	22.1	26.3
Aran iqtisadi rayonu	5.4	11.0	8.5	14.6	14.5	15.7	9.9	11.1	12.3
Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu	3.5	5.0	4.5	5.2	5.8	6.3	4.8	4.6	4.8
Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonu	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu	5.1	10.5	8.3	10.5	11.9	12.1	8.9	9.8	11.2
Naxçıvan iqtisadi rayonu üzrə	1.3	2.3	2.4	3.0	4.0	4.4	4.8	4.1	4.5

Mənbə: AR DSK-nin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Cədvəl məlumatlarından göründüyü kimi, 2017-ci ildə ölkə üzrə orta hesabla bir bələdiyyəyə düşən büdcə gəlirləri 2005-ci ilə nisbətən 2,5 dəfə artmışdır. Bununla

belə, bu artıma təsir edən amillərdən biri bələdiyyələrin birləşdirilərək sayının azaldılması olmuşdur. Belə ki, qeyd edilən dövrdə bələdiyyələrin sayı 1,7 dəfə azalmışdır. Bakı şəhərində bir bələdiyyəyə düşən büdcə gəlirlərinin artımının ölkə üzrə orta göstəricidən əhəmiyyətli şəkildə geri qalması bu amillə əlaqədar olmuşdur. Belə ki, qeyd edilən dövrdə iqtisadi rayonların hamısında bələdiyyələrin sayı azaldığı halda, Bakı şəhərində onların sayı artmışdır.

Beləliklə, respublika üzrə aparılmış təhlil göstərir ki, son illərdə bələdiyyələrin gəlirləri əhəmiyyətli dərəcədə artsa da, onların gəlir mənbələrinin dayanıqlılığı aşağıdır.

Ədəbiyyat

1. Barlow, M. Alternative structures of government in metropolitan areas. In: Barlow, M., Dostal, P., Hampl, M. (Eds.). *Development and Administration of Prague*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, Instituut voor Sociale Geografie, 1994. pp 125-138;
2. “Bələdiyyələrin statusu haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2 iyul 1999-cu il 698-IQ nömrəli Qanunu;
3. “Bələdiyyələrin maliyyəsinin əsasları haqqında” Azərbaycan Respublikasının 7 dekabr 1999-cu il № 772-IQ nömrəli Qanunu;
4. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, maddə 217.5;
5. “Torpaq islahatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, maddə 7;
6. “Qrant haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;
7. “Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2016-cı il 6 may tarixli Qanunu.